

УДК 35.087.43

НІКІТЧИНА О. В., викладач
м. Житомир

ЕФЕКТИВНА ПЕНСІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ ЯК ЗАПОРУКА ДОБРОБУТУ НАЦІЇ

Анотація. В статті розглядаються особливості проведення пенсійної реформи в Україні, визначені основні її напрями.

Ключові слова: пенсійна реформа, Пенсійний фонд, соціальний захист, види пенсій.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности проведения пенсионной реформы в Украине, определены основные её направления.

Ключевые слова: пенсионная реформа, Пенсионный фонд, социальная защита, виды пенсий.

Abstract. The article deals with the peculiarities of pension reform in Ukraine, defined its main directions.

Key words: pension reform, pension fund, social security, pensions types.

Постановка проблеми. Головними функціями соціальної держави є створення і підтримання стандартів матеріального добробуту, освіти, охорони здоров'я для всіх громадян країни, мінімізація соціальної нерівності в суспільстві, створення системи соціального захисту тим, хто цього потребує.

Недосконалість пенсійної системи України, на жаль, на сьогодні є надзвичайно актуальним питанням, адже створення належної тривірневої системи пенсійного забезпечення так і не відбулося. На сьогодні демографічні прогнози залишаються невтішними: кількість пенсіонерів щорічно збільшується, а кількість працюючих навпаки – продовжує скорочуватись.

Аналіз літературних джерел. Вагомий внесок у формування національної концепції пенсійного забез-

печення зробили такі науковці як: С. Березіна, І. Ярошенко, В. Геєць, Б.Надточій, В. Гордієнко, Ю. Драбкина, Н.Тихоненко Б. Зайчук, В. Колбун, Л. Ларіонова, Е.Лібанова, О. Хмелевська Ю. Палкін, М. Папієв, І. Керунова, В.Сахань, С. Сивак, Б. Сташків, Л. Чернова, В. Яценко та інші.

Метою дослідження є визначення ступеня розвитку пенсійної системи України та її вплив на соціальний стан населення.

Виклад основного матеріалу. Соціальне забезпечення (соціальний захист) являє собою систему суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення в разі настання соціальних ризиків (хвороби, інвалідності, старості, втрати годувальника, безробіття, нещасного випадку на виробництві

тощо). Стан діючої системи пенсійного забезпечення є однією з найгостріших соціально-економічних проблем. Соціальна важливість пенсійного забезпечення визначається тим, що воно торкається життєво важливих інтересів. А тому назріла потреба у невідкладному реформуванні як системи соціального страхування в цілому, так і пенсійної системи зокрема, виходячи з об'єктивних можливостей економіки [5].

Сьогодні досить активно ведеться обговорення Програми економічних реформ в Україні на 2010–2014 рр. складовими яких є: реформа системи пенсійного страхування, реформа системи освіти, реформа медичного обслуговування та ін.

Окреслені в програмі прояви соціальної держави є рівнозначно важливими, але найбільшій уваги потребують питання подальшого реформування системи пенсійного забезпечення і напрями його здійснення, оскільки від успішної реалізації пенсійної реформи буде залежати і майбутній пенсійний добробут громадян, і впевненість працездатного населення у завтрашньому дні.

Загалом, сучасна система пенсійного забезпечення в Україні не здатна надати високий рівень пенсії при низьких розмірах обов'язкових пенсійних відрахувань і несприятливих демографічних умовах.

Криза, яку переживає державна пенсійна система сьогодні, значною мірою криється в самій системі пенсійного забезпечення, а також в законодавстві, яким вона закріплюється. До проблем пенсійного забезпечення на сьогодні можна віднести: недосконалість взаємин пенсійного і державного бюджетів; індексація пенсій, що не враховує наявності фінансових джерел; нераціональна структура пенсійних прав, у яких значну долю займають пільги для безлічі професій.

Проблеми, що створилися, обумовлюють необхідність реформування існуючої системи пенсійного забезпечення. А концепція пенсійної реформи пропонує перехід від розподільної системи до накопичувальної системи фінансування пенсій.

З метою визначення заходів подальшого реформування пенсійної системи та збалансування солідарної системи пенсійного страхування з 1 жовтня 2011 року набрав чинності прийнятий 8 липня 2011 року Закон України "Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи" № 3668-VI.

Закон пропонує:

– визначити механізм запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

– учасниками II рівня визначити осіб, яким на дату запровадження системи виповнилося не більше 35 років;

– розмір страхового внеску на дату впровадження системи встановити у розмірі 2% із подальшим його щорічним підвищенням на один відсоток до 7%;

– адміністрування страхових внесків накопичувальної системи здійснювати через ПФУ. Учасники II рівня

матимуть право обирати недержавні пенсійні фонди, в яких накопичуватимуться їх пенсійні кошти, через 2 роки після запровадження сплати страхових внесків до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

– встановити максимальний розмір пенсії на рівні 12 розмірів прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

– підвищити рівень пенсійного забезпечення працівників бюджетної сфери, передбачивши виплату їм одноразової грошової допомоги при виході на пенсію у розмірі 10 призначених місячних пенсій;

– здійснювати виплату спеціальних пенсій в період роботи в розмірах, визначених за нормами Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування";

– здійснювати виплату спеціальних пенсій особам, які мають право дострокового виходу на пенсію, лише при досягненні загальноновстановленого пенсійного віку;

– збільшити період для врахування виплат (крім посадових окладів, надбавок за класність, вислугу років), що включаються в заробіток для обчислення спеціальних пенсій, до 60 календарних місяців;

– підвищити мінімально необхідний страховий стаж для одержання пенсії за віком з 5 до 15 років;

– проводити підвищення надбавки за понаднормовий стаж та доплати до прожиткового мінімуму при збільшенні прожиткового мінімуму працюючим пенсіонерам тільки після звільнення з роботи;

– підвищити нормативну тривалість страхового стажу для призначення пенсії за віком у мінімальному розмірі з 20 років для жінок та 25 років для чоловіків, до, відповідно, 30 та 35 років для новопризначених пенсій;

– проводити перерахунки пенсій працюючим пенсіонерам, які отримують пенсію за вислугу років, тільки після досягнення пенсійного віку;

– призначення пенсій проводити із заробітку лише за даними персоналізованого обліку;

– змінити базу розрахунку надбавки за понаднормовий стаж для новопризначених пенсій;

– поступово підвищити пенсійний вік для жінок з 55 до 60 років, щорічно збільшуючи його на 6 місяців кожного року, починаючи з 1 лютого 2011 року, для чоловіків, що працюють на державній службі, – до 62 років з 2013 року [2].

Основним очікуваним результатом прийняття законодавчого акта є визначення заходів подальшого реформування пенсійної системи.

Від рівня розвитку та функціонування пенсійної системи напряму залежить добробут та соціальний статус непрацездатних громадян, доля яких в загальній структурі населення всіх країн світу невпинно зростає, що зумовлено процесом старіння населення. В Україні система пенсійного забезпечення функціонує неефективно, про що свідчить низький рівень добробуту непрацездатних громадян, відсутність соціальної

справедливості в сфері пенсійного забезпечення, постійний дефіцит пенсійного фонду та негативний вплив на ринок праці та економічне зростання. Україна намагаючись стати високорозвинутою країною з соціально-орієнтованою ринковою економікою, повинна враховувати досвід країн ЄС з питань побудови ефективної пенсійної системи.

Згідно з ЗУ “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” кошти Пенсійного фонду використовуються на:

- 1) виплату пенсій за віком, по інвалідності, у разі втрати годувальника та за вислугу років;
- 2) надання соціальних послуг, передбачених законодавством;
- 3) фінансування адміністративних витрат, пов’язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду;
- 4) оплату послуг з виплати та доставки пенсій;
- 5) формування резерву коштів Пенсійного фонду.

Забороняється використання коштів Пенсійного фонду на цілі, не передбачені цим Законом. Використання коштів бюджету Пенсійного фонду здійснюється за напрямками, що кореспондують із напрямками, визначеними Положенням про Пенсійний фонд України (рис. 1).

За ринкових умов Пенсійний фонд, як головний суб’єкт солідарної пенсійної системи, не спроможний забезпечити громадянам адекватного заміщення пенсією заробітку, втраченого ними у зв’язку зі старістю, та запобігання бідності серед людей похилого віку [1].

Головними передумовами неефективності пенсійної системи України, і, як наслідок, діяльності Пенсійного фонду, є демографічні тенденції та середній рівень офіційної заробітної плати. Значний вплив на доходи Пенсійного фонду мають демографічні фактори. Відповідно до прогнозу демографічного розвитку України, здійсненого фахівцями ООН, до 2050 року очікується зростання чисельності населення пенсійного віку на фоні скорочення загальної чисельності жителів країни та населення працездатного віку (див. табл. 1). Нині в Україні на тисячу працюючих 900 пенсіонерів, а, за прогнозами експертів, до 2030 року їх буде 1010 на кожну тисячу працюючих.

Співвідношення кількості пенсіонерів і платників внесків визначається коефіцієнтом заміщення у найбільш загальному розумінні, тобто співвідношення середніх розмірів пенсій і зарплат.

Співвідношення контингентів пенсіонерів і платників внесків у найближчі п’ять років може бути стабільним за умови сприятливої ситуації на ринку праці, а саме: зниження безробіття та, відповідно, зростання зайнятості здатні забезпечити підтримку контингенту платників внесків і навіть деяке його збільшення. Однак, після того, як рівень безробіття наблизиться до природної норми (зовсім ліквідувати його неможливо), співвідношення контингентів пенсіонерів і платників внесків зростатиме паралельно зростанню співвідношення кількості осіб пенсійного й працездатного віку.

Звичайно, є певні резерви щодо посилення мотивації економічної активності населення, реструктуризації зай-

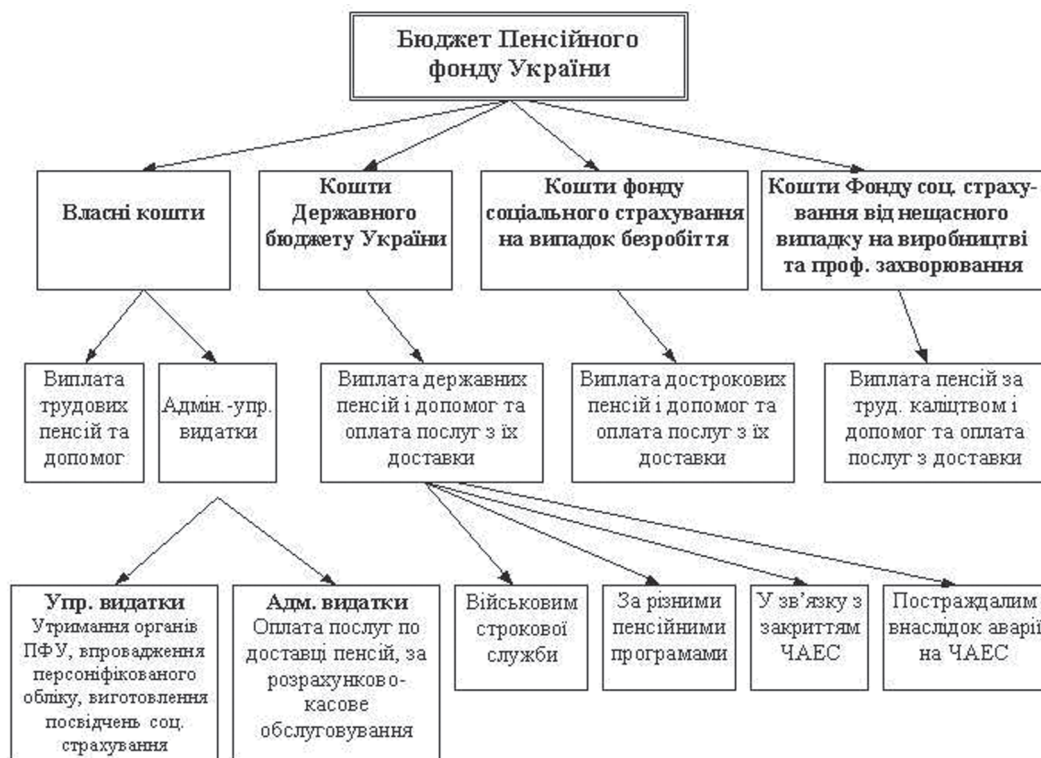

Рис. 1. Напрямки використання коштів бюджету Пенсійного фонду України

Таблиця 1
Прогноз чисельності населення України,
тис. осіб в середньому за рік

Роки	Всього осіб	з них:	
		працездатного віку	пенсійного віку
2010	46008,5	28091,9	11377,5
2015	44616,5	26570,7	11840,1
2020	43150,8	24905,7	12273,8
2025	41741,2	23716,9	12534,4
2030	40536,2	22566,3	12950,5
2035	39280,5	21066,1	13475,8
2040	38526,3	19533	14328

нятості, особливо щодо переведення працівників неформального сектора в сектор офіційної зайнятості, але навіть їх реалізація (що теж є доволі складною справою) не в змозі перекрити вплив демографічних тенденцій.

Вище наведена тенденція поглибить головну проблему пенсійного фонду – його дефіцит. Саме тому сучасне вдосконалення діяльності Пенсійного фонду та реформування пенсійної системи має бути спрямоване на вирішення цієї проблеми.

Виділяють три основні напрямки вирішення цієї проблеми:

- підвищення пенсійного віку в Україні;
- вдосконалення системи пенсійних виплат;
- легалізації реальних зарплат.

Перший захід більшість науковців вважають пріоритетним, проте, на їхню думку, пенсійний вік не потрібно піднімати для чоловіків, а лише підняти для жінок (що було враховано при затвердженні Закону України "Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи").

Другим кроком вирішення проблем функціонування пенсійної системи України є вдосконалення системи пенсійних виплат.

Важливу роль мають відігравати заходи щодо детінізації оплати праці в Україні. Головним у цьому напрямку стало введення єдиного соціального внеску, який має замінити обтяжливі нарахування на фонд оплати праці, який диференціюється залежно від категорій ризику діяльності на підприємствах і становить в більшості випадків 36,6% і це, в свою чергу, повинно стимулювати роботодавців зменшувати суму оплати праці в конвертах [3].

Ефективна система фінансування пенсійного забезпечення, яка б вирішувала більшість із наведених проблем, можлива за умови створення поряд із солідарною пенсійною системою в особі Пенсійного фонду України обов'язкової і добровільної накопичувальних систем, основу яких становитимуть Накопичувальний пенсійний фонд та недержавні пенсійні фонди.

Розвиток недержавного пенсійного забезпечення надав би змогу широкого вибору громадянами фінансових установ для формування накопичень, необхідних для одержання матеріального забезпечення до-

даткового до пенсійних виплат із солідарної системи. Це сприяло б, з однієї сторони, розвитку системи стимулювання роботодавців до фінансування програм додаткового пенсійного забезпечення працівників, а з іншої, посилювало б контроль за операціями, які здійснюються з пенсійними активами.

В Україні офіційно зареєстровані 96 недержавних пенсійних фондів. У Польщі кількість таких фондів, що надають подібні послуги, 16, Угорщині – 21 фонд. Але потрібно усвідомлювати, що недержавні пенсійні фонди не зможуть замінити державну систему виплати пенсій, а лише переберуть на себе додаткові функції ПФУ.

Реформа сфери соціального забезпечення, зокрема пенсійна реформа, що проводиться в Україні, вимагає не тільки розробки нових інформаційних систем, а також значного перегляду функцій існуючих програмних комплексів. Зокрема, система персоніфікованого обліку після прийняття відповідних законодавчих актів може в перспективі виконувати збір та накопичення інформації не тільки стосовно внесків до Пенсійного фонду, а також і до інших державних фондів соціального страхування. Так само, як і проводити видачу персоніфікованих відомостей цим фондам.

Головним завданням подальшого вдосконалення інформаційних технологій у діяльності Пенсійного фонду України є поетапний перехід до промислової експлуатації ІКІС ПФУ у всіх органах ПФУ через забезпечення функціонування загальносистемної програмної інфраструктури, а також її використання в рамках інших прикладних підсистем. Все це дозволить, з одного боку, підняти ефективність аналітичного забезпечення управлінської діяльності та внутрішньосистемного менеджменту, а з другого боку – забезпечить вищу якість надання державних послуг із пенсійного забезпечення.

Суттєвому покращенню діяльності установ пенсійного забезпечення сприятиме іноземна співпраця. Зокрема, за підтримки Світового Банку із залученням іноземних та українських консультантів у системі формування звітності в установах Пенсійного фонду України створено модель інформаційного забезпечення накопичувального фонду загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. У даній моделі проводиться вибір оптимальної архітектури Автоматизованої системи накопичувального фонду та надаються концептуальні рішення щодо її розбудови. Це дозволить значно скоротити витрати та терміни на створення Накопичувального фонду загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Висновок. Для реформування пенсійної системи, необхідно забезпечити ефективне адміністрування внесків під час проведення контрольно-перевірочних заходів платників. Слід звертати увагу на моніторинг причин зниження темпів росту фонду оплати праці, скорочення чисельності найманих працівників, глибоко досліджувати негативні впливи на фондоутворюючі показники. Розробка і впровадження у практику но-

вих підходів до управління Пенсійним фондом та його ресурсами стало б однією з головних умов підвищення життєвого рівня значної частини населення міста, країни. Тому, здійснення пенсійної реформи є одним з найважливіших завдань, що стоїть сьогодні перед кожною країною. Причому від того, як буде вирішено це завдання, залежить рішення багатьох актуальних макроекономічних та соціальних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV [Електронний ресурс]. ? Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>.

2. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 08.07.2011 № 3886-17 [Електронний ресурс]. – ? Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>.

3. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р., № 2464-VI [Електронний ресурс]. ? Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>.

4. Коваль О.П. Місце і роль загальнообов'язкової накопичувальної складової в багаторівневій пенсійній системі України: антикризовий аспект // *Фінанси України*. – 2012. – № 6. – С. 68–75.

5. Керунова В. Суспільно-економічні питання вдосконалення системи соціального страхування// *Економіка України*. – 2010. – № 12. – С. 78–84.